

Джерело: [Буквоїд](#)

«Я їхав за красивою легендою. За міфом про далеких родичів. Які два з половиною століття тому переселилися з Карпатських гір до Паннонської долини – межиріччя Дунаю і Тиси майже при місці їхнього злиття. І протягом віків не розчинилися в часі та просторі. Зберегли себе навіть краще за нас, оскільки аби вижити серед інших народів, мушили законсервуватися», - так розпочинається новий «роман-подорож у часі і просторі» [Олександра Гавроша](#) «[Блукаючий народ](#)» .

300-сторінкову книжку про найдавнішу українську діаспору в Європі, оздоблену 70 ілюстраціями, вже з успіхом презентували в Ужгороді, Пряшеві та Львові. На черзі - презентація в Києві. Про унікальність цього видання, що вийшло недавно у видавництві «Нора-Друк» у серії «Мандри», - у нашій розмові з відомим закарпатським журналістом і письменником.

- Пане Олександр, як виникла ідея написання книжки про українську діаспору в Сербії?

Мене завжди цікавили українці, які опинилися за межами нашого краю. Адже до Першої світової війни історичне Закарпаття простягалось значно ширше за нинішню Закарпатську область. Значна частина наших земляків опинилася у Словаччині (Пряшівщина), ще частина - в Румунії (Затисянщина). Велика частка виїхала до США. Але була ще одна еміграція, про яку ми нині майже нічого не знаємо. Саме про неї йдеться в «Блукаючому народі».

Від 17 січня 1751 року, відколи русинам-українцям Угорщини дозволили оселитися у

нещодавно прилучених до Австрійської корони південних земель, минуло вже 260 років. Вони прийшли на терени між Дунаєм і Тисою при місці їхнього злиття ще з назвою «руснаки», а свою мову називали «руською». З того часу чимало води потекло у Чорне море, але свою ідентичність вони зуміли зберегти. Нашадки тих двох-трьох тисяч переселенців із історичного Закарпаття досі живуть у Воєводині, хоча вже не має ні Габсбурзької монархії, ні Угорського королівства.

- І скільки їх там нині?

Тепер у Сербії мешкають близько 15 тисяч руснаків. За два з половиною століття вони не тільки не зникли з лиця Землі, але їхня кількість зросла у п'ятеро. Щоправда, глобалізаційні процеси позначаються й на них: частина емігрує в заможніші країни, частина розчиняється у змішаних шлюбах, дається взнаки і демографічна криза. Тож кількість руснаків у Сербії з другої половини ХХ століття стало зменшується. А вже колись їх було 25 тисяч.

- Ви вважаєте їх найстарішою українською діаспорою?

А це справді так. А вже всі інші українські розселення - на Кубані, Далекому Сході, в Канаді чи в Південній Америці виникли пізніше. Саме бажання зафіксувати це унікальне явище і стало поштовхом до написання «Блукаючого народу: роману-подорожі у часі і просторі». На жаль, про воєводинських руснаків широким колам в Україні майже нічого не відомо.

- А чому так склалося?

Думаю, причина полягала у нашому тривалому бездержавному стані. А вже ми самі собі не могли дати ради, а не те, що діаспорі. Першим згадав про руснаків газетяр і фольклорист Михайло Врабель у збірнику «Руський соловей», що вийшов у 1890 році і містив пісні наших земляків із Бачки (основний регіон їхнього заселення у Воєводині). Іван Франко надрукував відгук на це видання, який зацікавив Володимира Гнатюка, що пильно приглядався до Закарпаття. І так потягнулася перша ниточка з теренів України до воєводинських руснаків.

Саме останньому - відомому вченому, фольклористу, етнографу довелося мовити про руснаків вагоме слово. У 1897 році Володимир Гнатюк здійснив кількомісячну експедицію у Воєводину. Свої записи фольклору і дотичні міркування він видав у п'ятих томах у Львові. Це була перше фахове дослідження про руснаків тоді ще Південної Угорщини. Однак наступні історичні катаклізми, Перша світова війна, розпад Австро-Угорщини призвів до того, що воєводинські руснаки опинилися в Югославії, відрізані від свого народного кореня кількома кордонами. - Це позначилося на їхньому житті? А як же!

Адже доти вони жили в одній державі разом із закарпатцями, галичанами і буковинцями. А тепер опинилися на цілковитій самоті. Віддаленість від основного національного материка призвела до консервування і подальшого витворення помітних особливостей у придунайських руснаків. Від 1918 року вони стали жити своїм особливим політичним і культурним життям, зумовленим зовсім іншими обставинами, ніж ті, в яких перебували їхні далекі роди на Закарпатті та Пряшівщині. Одним із наслідків цього стало утворення своєї літературної норми, яка суттєво відрізняється не тільки від загальноукраїнської, але й від закарпатських діалектів.

- І Україна про них знову забула?

На півстоліття. Бо другим, хто подав голос про руснаків, був відомий учений, літературознавець Олекса Мишанич. У 1966 році у київському журналі «Вітчизна» він надрукував статтю «Там, коло Дунаю», в якій розповів про найдавнішу і цілком забуту діаспору. За життя Олекса Мишанич опублікував кілька десятків дописів, присвячених руснакам Воєводини, увів відомості про їхніх найзначніших діячів в українські енциклопедії.

Єдиною книжкою, що вийшла в радянській Україні про найдавнішу нашу діаспору, став збірник оповідань «Там, коло Дунаю» із творами сімох руснацьких авторів та передмовою Олекси Мишанича. Видання побачило світ у 1976 році в ужгородському видавництві «Карпати» невеличким, як на ті часи, накладом - 15 тисяч примірників.

- Невже навіть у часи незалежності про руснаків не згадували?

Уже за незалежної України вийшли в Ужгороді антологія руснацької поезії «Ми тут не гості» (1997) у перекладі Петра Скунця та вибрані оповідання Михайла Ковача «Тихі води» (1999) у перекладі Івана та Михайла Чендеїв. Кілька книжок за два з половиною століття! Тому такою гострою є потреба у заповненні інформаційного та культурного вакууму, який утворився довкола руснаків Воєводини. Адже цілісною і вичерпною картини про них досі в Україні нема.

- Тому ви вирішили податися до Воєводини?

Так, я здійснив місячну подорож до Бачки, аби зафіксувати побачене на липень 2009 року. Ці спостереження і лягли в основу книжки «Блукаючий народ». Окрім того, видання містить другий план, що розповідає про історію 260-річної еміграції. Переплетення сучасного і минулого додає подорожнім нотаткам необхідного фактажу і водночас робить їх, як на мене, цікавими не тільки для фахівця, але й для широкого читача. Книжка побачила світ у вересні 2012 року у київському видавництві «Нора-Друк» у серії «Мандри» накладом тисячу примірників.

- Чому така несподівана назва - «Блукаючий народ»?

Назва є метафоричною. Оскільки у середньовіччі русинів часто так прозивали (латиною «gens vaga») за їхнє бажання селитися на нових землях, аби не платити податків. З огляду на суперечки про національну ідентичність, які досі тривають серед воеводинських руснаків, така метафора видається цілком сучасною.

- На вашу думку, що треба ще зробити для популяризації нашої найдавнішої діаспори?

Ясна річ, однією книжкою не можна заповнити прогалину про 260-річне життя найдавнішої української діаспори. Тому важливими є подальші кроки. Наприклад, давно слід видати українською мовою історичну працю Янка Рамача «Русини у Південній Угорщині (1745-1918)», переклад якої існує як кандидатська дисертація, котру він захищав в Ужгородському Національному університеті. Примірник цієї праці зберігається в професора Михайла Тиводара, який був науковим опонентом при захисті цього найкрупнішого руснацького історика.

Також слід перевидати окремою книжкою статті Володимира Гнатюка, що містять спостереження про воеводинських руснаків сторічної давності, та видати збірник публікацій Олекси Мишанича про руснаків Воєводини. Це все є готовим і не потребує навіть перекладу.

Ясна річ, слід готувати подальші переклади українською мовою із руснацької літератури. (На сьогодні маємо тільки три невеликі збірники, а 15-тисячна діаспора має до сотні письменників. Причому, дуже цікавих). І, ясна річ, слід перекласти літературознавчі праці найбільшого інтелектуала воеводинських руснаків -- академіка Юліана Тамаша. Зокрема, його концептуальні праці «Історія руснацької літератури» та «Українська література між Сходом і Заходом».

- Ви ще плануєте повернутися до «руснацької» тематики?

Я би дуже хотів перекласти кількох авторів із Воєводини, бо ця література має інакший колорит. Але, на жаль, бракує часу. Проте з'явилася ідея зняти документальний фільм про нашу найдавнішу діаспору. Сподіваюся, що наступного року ми цю стрічку зробимо.